

RAZMIŠLJANJE O HUMANIZMU F. M. DOSTOJEVSKOG

ČOVJEK je preduvjet svakom istinskom humanizmu, čovjek je integralno biće, biće u punini, biće što jest i ono što nije tj. kakvo bi trebalo da bude, biće bačeno na ovaj svijet s poklonjenom slobodom i s njom vezanom odgovornošću u izboru.

Čovjek često izabere zlo i krivnja pada isključivo na njega (iako možda nije kriv zbog krivnje). Zlo se ne može nametnuti, ono se ne može objasniti na osnovu socijalne sredine. Dostojevski je mrzio tu pozitivnu humanu teoriju koja negira čovjekovo dostojanstvo, njegovu odgovornost, njegovu krivnju. Onda ne bi bilo čovjeka, čovječnosti i »bilo bi sve dopušteno«.

Prema tome humanizam Dostojevskog mora biti otvoren, a ne zatvoren, jer jedino takav humanizam rješava čovjekovu silovitu, iskonsku težnju prema apsolutnom. Negirati Boga, to je zločin, to je skućivanje čovjeka, vraćanje životinji, to je kazna, pakao.

Otvoreni humanizam — »ruskog Krista«, Dostojevskog prožetog Ivanovim evanđeljem — proizlazi iz SMISLA bića što je isto kao SVRHA. Svrha ovog Rusa je bezgranična ljubav, ljubav koja utvrđuje besmrtnost, a kušanstvo je religija takve ljubavi nasuprot zatvorenom humanizmu koji lišava čovjeka smisla i ostavlja ga SAMOGA, osiromašenog. Taj BESMISLENI humanizam, to je jedna najfantastičnija utopija pa prema tome najnevjerovatnija. Njenu zbilju dao nam je Dostojevski u »Nečistim silama«. I mi danas, ljudi sadašnjosti, možemo biti svjedoci jedne takve teorije NEMINOVNO dovedene do svoje krajnje konzekvence tj. apsurdna.

Sada nam moraju biti značajne riječi Berdjajeva koje zadiru u centar Dostojevskog: »Ako nema Boga, nema ni čovjeka«, tj. nema LJUBAVI, jer ljubav nije paragraf, nije forma, ona je dionizijska, ona muči čovjeka i stoga njegov je patnja, neizbježna tragedija zbog nemogućnosti realizacije ljubavi u ŽIVOTU. Ona se ne može ostvariti iz jednostavnog razloga: ljubav nije život, nije plod ovozemaljskog jer je ljepota, jer je viša, božanstvenija estetika. Živjeti u ljubavi znači biti mrtav, ali ne pokopan i oplakan. To je tek stepenica za ono najviše, što se

više ne zove ljubav, a što dolazi tek poslije pogreba.

Mislim da je cilj otvorenog ili smislenog humanizma Dostojevskog NE ŽIVJETI, osloboditi se vremena, tog balasta, i ostvariti besmrtnost u ovoj dolini života.

Antonioni FELIKS

CONSTANT VAN GESTEL O. P.: LA DOTTRINA SOCIALE DELLA CHIESA,

Città nuova editrice,
Roma 1965, str. 666.

Socijalno i ekonomsko učenje Crkve nije od jučer. Staro je koliko i sama Crkva. No uzima znanstveni oblik i brine se oko sistemizacije i jače aktualizacije tek pojavom enciklike »*Remum Novarum*« Lava XIII godine 1891. i »*Quadragesimo anno*« Pija XI godine 1931. Između dva rata socijalna misao Crkve ostaje, uza sve to, još uvijek stvar crkvene hijerarhije i ne izlazi odviše izvan uobičajenih i zvaničnih okvira učiteljstva. Drugim riječima, ona je službeni dekret Crkve, čije je razumijevanje i provođenje u život prepušteno gorljivoj vjernosti onih kojima je upućena. Danas je stvar drugačija. Učenje Crkve o socijalnim pitanjima postaje predmet znanstvenog interesa i znatiželje svih, dapače i onih koji je a priori odbacuju. To dakako ne znači da nije bilo sve do sada naučnog pristupa socijalnim enciklikama. Svjedoče suprotno mnogi autori, kao Charles Périn, Arthur Wermersch, Georges Rutten, Otto Schilling, Oswald von Nell-Breuning, Arthur Utz, Georges Goyau i drugi. Njihova je ekspozicija bila, međutim, premalo univerzalna i originalna, upućena nekima, a ne svima, da bi prodrila izvan katoličkih i kršćanskih uvjerenja. Uostalom, izlagana je odviše često školski, kao integralni dio moralne teologije, pa se dosljedno i nije moglo očekivati da će izazvati dužno povjerenje onih koji uopće ne vjeruju u teologiju.

Broj autora koji su u posljednje vrijeme komentirali Crkvenu nauku o društvu je velik. Između katoličkih najpoznatiji su Jean Yves Calvez, Pierre Bigo i Constant Van Gestel.

Sva trojica su prije toga temeljno proučili marksizam. Pierre Bigo godine 1953. piše »Marksizam i humanizam« (Marxisme et Humanisme, Paris, P.U.F.), Jean Yves Calvez godine 1956. glasovitu i u nas često spominjanu knjigu »Misao Karla Marxa« (La pensée de Karl Marx, Paris du Seuil), a Van Gestel habilitira radnjom »Het religieus socialisme« (Louvain 1932). Sva trojica su pažljivi pratili političkih događaja današnjice, odlični poznavaoци suvremenih ekonomskih i društvenih teorija, moderne filozofije i katoličke teologije. Bigo predaje sociologiju na Katoličkom institutu u Parizu, Van Gestel crkvenu sociologiju i međunarodnu nauku u Louvainu, a Calvez je dinamični inspirator i član podkomisije za ekonomska pitanja na II Vatikanskom koncilu.

Uočimo neke razlike u njihovoj ekspoziciji. Bigoa muče dva pitanja. Prvo kako situirati socijalno učenje Crkve u onaj bujni tok kršćanske poruke već od početka, dakle kako socijalnom problemu dati povijesno-dogmatsko značenje? Trebalo je stoga sići na same izvore kršćanstva u Bibliji, kao u kakvom izvorištu svega značenja, naslutiti sve tragične i prometejske konstelacije socijalnog zbiljanja u današnjem vremenu. Tu se nadovezuje i drugo pitanje. Kako ovaj kršćanski i crkveni nauk utkati u suvremeni svijet? Kako mu dati zbiljski sadržaj, a ne ideološki prizvuk? Samo tako da se težište stavi na ekonomske zahtjeve vremena i da se u jednakom duhu gospodarske zbiljnosti i odgovori vremenu. (Pierre Bigo: La doctrine sociale de l'Eglise, Paris 1965, P. U. F.) Calvez je na prvi pogled egzegeta socijalnih tekstova. Okupio je, zajedno sa Jacques Perrinom, petnaest isusovaca, koji su dvije godine čitali, uspoređivali, eksceptirali i sređivali sve ono što su pape bilo gdje napisali ili rekli o socijalnom i ekonomskom pitanju, od Lava XIII do Ivana XXIII. Pa ipak to nije prosta egzegeza tekstova, kao što je ona J. Villaina (L'enseignement social de l'Eglise, 3 vol. Paris 1954) i I Giordania (Le encicliche sociali dei pape, Roma 1956) Ne, ova je knjiga jedan suvremeni i lucidni pogled kroz površinu riječi u samo središte misli, u duh papinskih poruka. Djeluje kao jedna neočekivana i plodonosna analiza tekstova, kao krajnji dar marnog

poniranja u bitno, kao mučno traženje i nalaznje smisla, oduzavljanje čvorova koje smo držali da su nepovratno zamršeni. Rehabilitacija tekstova enciklika, koje su postale predmet sumnje da su izvor otuđenja u jednom vremenu vapija za jasnoćom i autentičnim životom. Čudna je to vjernost duha, jedna od najinteligentnijih u našem vremenu. (Jean Yves Calvez et Jacques Perrin: Eglise et société économique. L'enseignement social des Papes de Léon XIII à Pie XII, Paris 1959 i Jean Yves Calvez: Eglise et société économique: L'enseignement social de Jean XXIII, Paris 1963)

Iako je knjiga Van Gestela mnogo jednostavnija po stilu i skromnija po zamisli od dviju spomenutih, sadrži ipak sve njihove odlike. Želju da budu razumljivi i korisni govor svom vremenu i namjeru da se nikada ne odrekne vjernosti Crkvi. Znači da bude primamljiv poziv suvremenom svijetu izvršen u podneblju skromnosti i veličine crkvenog učiteljstva.

Autor knjige Constant Van Gestel je dominikanac Rođen u mjestu Turnhut u Belgiji 2. VIII 1899, posvetio se ima dvadeset i pet godina neumornom apostolatu. Govori preko radija i televizije, predaje i piše, uvijek samo o jednoj temi: socijalna nauka Crkve. Od 1937. godine predaje na sveučilištu u Louvainu socijalnu i međunarodnu nauku Crkve. Objavio je više knjiga. Najpoznatija mu je »Introduction à l'enseignement social de l'Eglise« (Liège 1952) i ovu »La doctrine social de l'Eglise (Liège 1952) koja je prevedena na francuski, engleski, španjolski, portugalski, i evo sada i na talijanski jezik. Mnogi fakulteti društvenih nauka u svijetu odobrili su ovu vrijednu knjigu kao priručnik (udžbenik) za svoje studente. Odlikuje se preciznošću izraza, jednostavnim riječima i kratkim rečenicama, jasnoćom i dubinom obrazlaganja i širinom pogleda. Upravljena je jednako snažno na dva predmeta svog zanimanja: na bitno izlaganje nauke i na život kojem je ova namijenjena. Ovdje nećete naći odgovor na važno pitanje ovlaštenja Crkve da se miješa u vremenite stvari. To je auktor obradio u knjizi »Introduction à l'enseignement social de l'Eglise«, gdje je naveo četiri poglavita razloga zbog kojih Crkva intervenira i brine se za pitanje socijalnog poretka. »Šta više,

Crkva ne pretendira baš nikako riješiti tehničke probleme društvenog uređenja», kaže Calvez i nastavlja: »Socijalno učenje Crkve nije jedna doktrina koju treba staviti u isti plan sa liberalizmom, kapitalizmom i socijalizmom. Ona nije ni jedan društveni »sistem«, elaboriran polazeći od makavog filozofskog pogleda na svijet, nego deklaracija o socijalnim implikacijama jedne religiozne vjere« (Calvez, nav. djelo str. 11).

Knjiga Van Gestela sadrži dva nejednako duga dijela, osam poglavlja i jedan dodatak o enciklici Ivana XXIII »Pacem in Terris«. Prvi dio (str. 13—158) posvećen je povijesnom prikazu katoličke socijalne nauke, počevši od početka XIX stoljeća pa do najnovijeg doba. Nemoguće je sve to ovdje nabrojiti. I pastirsko pismo Kardinala Croia iz Rouna godine 1838. o odgovornosti i užasima dječjeg rada, biskupa Rendua iz Annecyja godine 1845. o radničkom pitanju, biskupa Belmasa iz Cambraia godine 1837. i 1838. nadbiskupa Girauda iz godine 1845. i mnogih drugih. U središtu karikativne aktivnosti tog vremena je Frédéric Ozaman (1813—1853), dok je društvena nauka predvođena od Lamennaisa (1798—1854) i njegovih »katoličkih liberala«. No postoje i »katolički socijalisti« u osobi Benjamina Bucheza (1796—1865) učenika Saint-Simona i Fourièra. U drugoj polovici XIX stoljeća socijalna nauka se širi. U Njemačkoj »kralj seljaka« barun von Schorlemer-Alst (1825-1895), »Otac radnika« Adolf Kolping (1813—1865) i »biskup radnika« mons. Ketteler (1811—1877). U Austriji Karl von Vogelsang (1818—1890), a u Svicarskoj biskup Mermillond (1824—1892). U Francuskoj Leon Harmel (1829-1915) i Albert de Mun (1814-1904) i sve tako dalje do enciklika »Rerum Novarum« (1891), »Quadragesimo anno« (1931), »Mater et Magistra« (1961) i najnovijih strujanja u kršćanskoj socijalnoj filozofiji i teologiji (Thils, de Lubac, Danielou, Chenu, Maritain, Leclercq i dr.). Mi smo nabrojili jedino najpoznatija imena i događaje. Knjiga nije takva. Ona nije pučka enciklopedija osoba i zbivanja, nego bitna povijest društvenih problema osmišljena u mimisao i duh društvenih doktrina i praktičnih akcija.

Drugi dio knjige je mnogo opširniji i prikazuje unutrašnji sadržaj katoličke društvene nauke (str. 158—625). Preletimo naslove nekih poglavlja, jer je prosto nemoguće u jednoj recenziji nešto više napisati o knjizi, koja na svakoj svojoj stranici donosi mnogo više no što se može očekivati. Etički temelji društvenog života. Određenje dobara i problemi vlasništva. Rad i kapital. Organizacija odnosa između rada i kapitala. Strukturne reforme. Država i društveni poredak. Crkva i liberalizam. Crkva i kapitalizam. Nova Crkva u novom svijetu. Dakle za svagda najveće teme svake društvene filozofije. Predstavljena je u glavnim linijama katolička socijalna misao: naći će se tu već utvrđena stajališta u prošlosti, iskrene aspiracije naše epohe i novi odgovori na suvremene probleme. Dijalog o društvenim pitanjima današnjice, što ga je započela Crkva, nije polemičan i ekskluzivan. Još manje nametljiv i sitničav. On je neka vrst ljubavi u svijetu. Zbiljske i za druge. Društvene nepravde nisu samo nered i uzurpacija, one su grijeh. Kršćanin te dileme neće izbjeći, makar koliko da ih u svijesti prešućivao i u životu ublažavao. »Ako posjeduješ bogatstvo ovoga svijeta i vidiš brata svoga u bijedi i potrebi, a zatvoriš svoje srce, kako možeš još reći da u sebi nosiš ljubav Božju?«, bile su to prve riječi upućene kršćanskom svijetu na II Vatikanskom koncilu. One su uvijek prisutna misao ove vrijedne knjige. Dao Bog da ona uvede što više nemira u naše duše.

CRITICUS

NA MARGINAMA FILMA »DAVID I LIZA«

Nije to psihološki film. To je film o duhu, o dvjema dušama koje su našle svoj spas jedna u drugoj. Duboko u sebi osjetili su stravičnu giljotinu vremena (sata) što nemilice siječe i zatiče nas zaspale. Morao se pojaviti David, kao prorok, da bi ukazao Lizi da se probudi. U njoj se lomilo. Našao se David da slomi do kraja; da umru jedan u drugome, a u isti čas da se spase. Za Lizu nije bilo kasno. Ona je sva u traženju, puna je neslućene lju-

bavi (i sumnje), jer je naslutila smisao. Ona govori u rimi, drugačije ne komunicira, jer joj je ta uloga u ludoj igri svijeta bila povjerena: morala je da glumi do kraja, dok se nije našao ON da joj osvijetli tu laž. Njegov satgiljotina nije ju uspio presjeći; uspjela je da se na vrijeme probudi. Muriel je umrla. Njenim bijegom iz škole Muriel je umrla, a ostala je čista Liza, duh Lizin: onakav kakav je bio (lišen nagona, strasnog i ljudskog u sebi). Ostao je duh, ostala su dva duha potpuna i dva tijela, ako ne mrtva, a ono ranjena. On joj je dozvolio da ga se dotakne uvidjevši na kraju da je uspjela pobijediti, a ne samo izbjeći giljotinu vremena, gdje smrt (od koje se ON tako bojao) ne znači ništa osim prestanka biološkog egzistiranja. Potrebno je bilo možda nešto duhovnog da je gurne (Bachova muzika), a ne Simon koji je to svirao. Mogao je to biti Luj, Pieri ili Jan. Ono duhovno i mistično u Bachovoj muzici titralo je u zraku, razbilo Lizin odnos s ulogom u toj igri, tragediji, svijeta; tu ju je gurnulo. Ona bježi daleko, daleko. U spas. U beskraj — kao što sama reče.

»David i Liza« prvi je dio, a »Prošle godine u Marienbadu« drugi dio naše sudbine, što se nad nama stere kao magla i zatvara nam oči (da bi nas stavila u iskušenje i dokazala nam da smo smrtni). Oni su se oslobodili i prešli u Marienbad. Ta smrt jednog u drugom zbila se pred muzejom. Oni su tako doživjeli potpuno poništenje — **drugog u sebi** — i — **sebe u drugom** — U Marienbadu ta je smrt lišena odnosa — mene u tebi — i — tebe u meni —. Već se tu uspostavlja odnos JA—BITAK i tu njihova smrt počinje biti spas, koji ima korijenja u samom »življenju« (film »David i Liza«, sve do pred sam kraj filma), zatim u njihovoj smrti JA u TEBI, da bi se ovjekovječilo u Marienbadu gdje je odnos JA—BITAK moguće naslutiti, ali ne i spoznati.

U Marienbadu oni ne znaju da li se znaju. Jer nisu uspjeli da njihov spas bude njihova smrt, već ta smrt predstavla ne stepenicu kao cilj, već sam spas kao cilj, a stepenicu (smrt) kao sredstvo. Nisu dozvolili da se jedan u drugom ogledaju i tako analiziraju, definiraju ili razlažu na elemen-

te; održali su svoju kompaktnost, iznašli su duhovni spas ne raniši jedan drugoga. U Marienbadu njihove duše se pronalaze, ostalo je nešto sjećanja na onaj »život« na zemlji (ta Marienbad je izvan zemlje) koji u njima postoji kao početak. U Marienbadu oni se traže, upoznavaju i spoznavaju svoj zajednički kraj na zemlji. Spoznat će da je smrt bila kao sredstvo njihova spasa; Marienbad će se tada završiti. Marienbadom se »David i Liza« nisu završili (ne zato jer to ne uspijevaju, već zbog toga što je vječnost nezavršiva). Već je na zemlji njihova vječnost počela, a TRAJANJE vječnosti je u Marienbadu — izvan vremena i prostora. Tu je Davidov sat stao! I tko je preživio giljotinu, ostaje u Marienbadu nalazeći stvarni spas.

David se bojao dodira kao izvora zaraze, bojao se da se ne zarazi ljudskom smrću, bojao se da ne preuzme ulogu (kao i Liza) u suludoj igri svijeta gdje SVE KAO da se rimuje, kao da sve »štima« i da je sve puno neke duboke fluidno-ciničke muzike kao jedino moguće kontakta s ostalima koji te dotaknu — i umreš s veoma malom mogućnošću da ponovo oživiš. A ona je to uspjela jednim neusiljenim duhom, mirnim, čistim. . .

David je Lizi htio dokazati, i dokazao je, kao i sebi, **da su ga prevarili**. Rekli su mu da je lud slučajno, da je Liza luda slučajno, da je to (čak!!!) stvar podsvijesti. Nije to potpuno svjesno, ali daleko više udjela ima svijest nego podsvijest (on kaže da je lud, on to zna). Oni su sadržani u apsolutnoj svijesti (a ne u slučaju): oni su proroci malenog srca da bi bili (moguće) sentimentalni ili cinici koji rimuju; a velikog duha da bi se duhovno izdigli, da bi duhovno odbjegli, napravivši veliki korak, s kojeg nema povratka, pored niza koračica, pokušaja, gdje je slijedio povratak i neuspjeh.

On joj je dozvolio da ga dotakne jer u sebi više nije bila smrtna: ona je zaboravila: rimu smrtnika, Muriel — ime smrtnika, Freuda — običnog smrtnika: ne riječju (kao Freud); ne djelom (time što je stvarno pobjegla); **NAŠLA JE SPAS DUHOM!**

Pred muzejom umrli su zajedno smrću **BESMRTNIKA!**

Toni KRISTIAN

PRIRUČNIK ZA PREDAVANJE VJERONAUKA DJECI II RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Uvodnu riječ je napisao gosp. biskup splitski dr. Frane Franić: »Ovaj Priručnik je pisan po psihološkoj metodi. Ima u njemu mnogo nova obzira na raspored gradiva, na način izražavanja i osobito s obzirom na način ili metodu predavanja.

Možda se netko neće složiti sa svim stvarima koje se nalaze u ovoj knjizi. Uvjeren sam ipak da će svatko naći veliku korist za sebe i za svoje predavanje vjeronauka. Svakako su nam svima potrebne nove stvari da se malo osvjježimo i da ono što je novo upoznamo...

Ovaj je Priručnik priređen s mnogo truda i ljubavi. Izdaje ga Radna zajednica dalmatinskih vjeroučitelja. Od srca pozdravljam njihova prva nastojanja oko izdavanja priručnika za predavanje vjeronauka, jer smo na tom polju vrlo siromašni, a na vjeroučitelje se postavljaju sve veći zahtjevi.«

Suvremenim pedagoškim i didaktičkim metodama posvećuje se najveća pažnja. U proučavanju vjeronauka i vjerskog odgoja ta briga mora biti još veća. Vjeroučitelj nije plaćeni namještenik nego duhovni otac, čijoj brizi je povjeren najveće blago, duša djeteta. Jedna od najboljih činjenica jest da nam djeca poslije prve pričesti polako zanemaruju i napuštaju vjeronauk, a često i vjerski život. Zato »da bi vjerske istine kod djeteta od 6. do 9. godine zbilja postale uvjerenje koje će se praktički odraziti u životu i koje će ga vezati uz Boga, nije dovoljno zainteresirati samo inteligenciju. Dje-

te te dobi veoma je osjećajno biće, i da bi se sama njegova inteligencija pokrenula potrebno je dirnuti i srce... tako da lekcija vjeronauka postane poziv velikog i dobrog Boga koji nas ljubi i želi da budemo njegovi prijatelji i njegova djeca.«

U ovoj novoj metodi predavanja vjeronauka veliki dio vremena posvećen je crtanju koje je za dijete lakosredstvo izražavanja. Toj činjenici se danas posvećuje velika pažnja. Psiholozi u slobodnom crtežu djeteta otkrivaju njegov stepen razvoja mišljenja, temperamenat, osjećajni život itd. Naravno da zadatak vjeroučitelja nije da se bavi ovim ispitivanjima. Na satovima vjeronauka traži se od djece da crtaju po zadnjoj temi, da crtaju svoju vlastitu predodžbu o onome što su čuli. Kroz crtanje dijete proživljava prizor. On se projicira u lica koja crta i trepti od istih osjećaja kao oni. I dok na primjer crta bolesnika koji se baca pred Isusove noge ili grešnika kojemu su grijesi oprošteni, zajedno s njima izražava Isusu svoje vjerovanje da je on svemoguć i dobar da ozdravi i da oprosti. Simbolika boja i oblika u dječjim crtežima često govore više nego li bi se moglo izraziti riječima.

Na taj način dječji crtež postaje bliski dijalog s Bogom. Zato se danas smatra da je crtanje najprivilegiranije sredstvo dječjeg religioznog izražavanja.

Toplo preporučujemo PRIRUČNIK svim vjeroučiteljima i svima koji se bave religioznim odgojem mladih. Raspačava ga Ruzarija Utrobičić, Split. Ćiril-Methodova 8, uz cijenu od 10 Ndin.